

Indrė KARČIAUSKAITĖ

*Katalikių veikla
socialinės globos srityje
XX a. 4 dešimtmecio
Kaune*

*...daugiau gero ir naudos padarysiu
savo tautai, visuomenei ir žmogui,
galėdama be atlyginimo darbuotis
socialinėje sferoje.¹*

Reikšminiai žodžiai: *Kaunas, socialinė rūpyba, katalikės.*

Šie teisininkės ir visuomenės veikėjos Onos Beleckienės žodžiai liudija, kad to meto aktyvioms moterims buvo svarbu ne tik moters teisė į darbą, bet ir moters kaip pilietės pareiga rūpintis likimo nuskriaustaisiais. Kovodamos už moterų teises aktyvistes pabrėžė: socialinis teisingumas bei socialinė globa – sritys, kurioms valstybė skirianti per mažai dėmesio, dėl to nukenčianti visa visuomenė. Susikūrus Lietuvos valstybei, socialinę pagalbą, kaip ir anksčiau, teikė visuomeninės labdaros organizacijos, kuriose ypač daug dirbo moterys dažniausiai savanoriškai. Šių nemokamų organizatorių indėlis į Lietuvos visuomenę šiuo metu yra primirštas, juo mažai domimasi.

XX a. pradžioje plintant socializmo idėjoms pažangiau mąstantys Lietuvos kunigai suvokė, kad neužtenka vien dalyti labdarą norint išlaikyti įtaką žmonėms, – reikia daugiau dėmesio skirti jų švietimui ir socialinėms sąlygoms gerinti. Todėl buvo steigiamos atskiros katalikiškos organizacijos. Šio proceso pasekmė – visuomenė tarsi skilo į katalikiškąją ir nekatalikiškąją. Stovyklos, matydamos panašias visuomenės problemas, siūlė skirtingus sprendimus joms spręsti. Tiesa, socialinėje srityje veikusios draugijos suvažiavimuose vieną kitą sveikindavo ir už darbus pagirdavo. Idėjų dažniau siūlydavo liberaliau ar kairiau mąstantys aktyvistai, bet dėl lėšų stygiaus jiems ne visada pasisekdavo jas įgyvendinti. Katalikai – tiek kunigai, tiek moterys – dažnai perimdavo idėjas,

¹ Šiais žodžiais Ona Beleckienė pagrindė savo sprendimą nepriimti V. Biržiškos pasiūlymo likti asistente VDU Administracinės teisės katedroje, o visą laiką skirti neatlyginamam socialiniam darbui. O. Gaigalaitė-Beleckienė, *Neužmirštami metai*, 2004, p. 26. Tiesa, po kelių puslapių tokį savo sprendimą pavadino klaida (p. 38).

kad per socialinę pagalbą būtų galima pritraukti daugiau žmonių. Šiame straipsnyje aptariama būtent moterų katalikių socialinė veikla, nukreipta į krikščionių bendruomenę. XX a. 4 dešimtmėtis pasirinktas dėl to, kad tuo metu sparčiai augo tiek socialinės apsaugos, tiek ir socialinių paslaugų sistema.

Šiame straipsnyje visų pirma aptariama vargingiausių miestiečių padėtis, kad būtų lengviau įsivaizduoti tuos laikus, kai socialinės apsaugos sistema dar tebuvo kuriama ir apėmė tik mažą dalį visuomenės. Katalikės visai stengėsi palengvinti vargstančių motinų dalią: steigė sveikatos patarimų punktus, vaikų darželius, motinos ir vaiko namus bei darbo namus merginoms. Didžiausias jų noras buvo pakelti savo darbus į aukštesnį profesionalumo lygį – įsteigti specialiąją mokyklą „socialinėms talkininkėms“ ruošti.

Istoriografijoje socialinės globos iniciatyvoms Pirmojoje Lietuvos Respublikoje skirta labai mažai vietos. Šiuo požiūriu kol kas vertingiausias Jelenos Marozovos magistro darbas „Lietuvos moterų organizacijos: motinų ir vaikų socialinės globos veiklos aspektai 1918–1940 metais“.² Jame surinkta archyvinė ir periodinė medžiaga apie moterų organizacijų socialinės globos darbus gražiai papildoma istoriografija apie Europos moterų veiklą. Mindaugas Balkus apžvelgė Kauno miesto savivaldybės iniciatyvas kuriant pigių butų kolonijas.³ Ypač džiugina švietimo atstovų nuveiktas darbas. Vitalija Gražienė ne tik aprašė vaikų darželių paplitimą Pirmojoje Lietuvos Respublikoje, bet ir svarbiausių žmonių, tarp jų – Onos Narušytės, indėlį kuriant savitą darželio ugdymo sistemą.⁴ Sveikatos apsaugos istorikai, aptardami darbus, skirtus kūdikių mirtingumui bei kovai su džiova, palietė ir to meto varguomenės problemas.⁵ Socialinė katalikių veikla minima ir straipsnio autorės disertacijoje⁶ bei Reginos Laukaitytės monografijoje apie Lietuvos vienuolijas.⁷ Rengiant šią publikaciją buvo ypač svarbu suprasti, kokia socialinė apsauga tuo metu buvo ar jos išvis nebuvo. Tam pravertė Česlovo Mančinsko monografija apie socialinį draudimą Lietuvoje.⁸ Joje pateikta daug vertingos archyvinės medžiagos

² J. Morozova, *Lietuvos moterų organizacijos: motinų ir vaikų socialinės globos veiklos aspektai 1918–1940 metais*, magistro darbas, Vilnius, 2005.

³ M. Balkus, Pigių butų kolonijos Kaune XX a. 3–4 dešimtmečiais: socialinio būsto sistemos veikimo apžvalga, *Kauno istorijos metraštis*, 2012, t. 2, p. 51–64.

⁴ V. Gražienė, *Lietuvos vaikų darželio pedagogikos bruožai iki 1940 metų*, Klaipėda, 1998.

⁵ J. Meškauskas, *Lietuvos medicinos istorija*, Čikaga, 1987; M. Budrienė, *Iš Lietuvos sveikatos apsaugos istorijos*, Vilnius, 1992.

⁶ I. Karčiauskaitė, *Katalikiškoji moterų judėjimo srovė Lietuvoje (1907–1940)*, Kaunas, 2007.

⁷ R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos. XX a. istorijos bruožai*, Vilnius, 2006.

⁸ Č. Mančinskas, *Socialinis draudimas Lietuvoje ir kova dėl jo 1919–1940 metais*, Vilnius, 1971. Šia socialinės apsaugos teisinės sistemos kūrimo tema parašytas ir J. Pivorienės, straipsnis, bet dėl mažos apimties pateikia nedaug duomenų apie buvusią realią, o ne įstatymiską situaciją. J. Pivorienė, D. Mikalauskaitė, Tarpukario Lietuvos socialinės apsaugos sistemos formavimosi prielaidos, *Socialinis darbas*, 2005, Nr. 4 (1).

apie ligonių kasų, tarp jų ir Kauno ligonių kasos, veiklą. Deja, knygą sunku skaityti dėl sovietinei istoriografijai būdingo tendencingo pasakojimo stiliaus. Tarpukario istorikai nekreipė dėmesio į socialinės globos organizavimą, taip elgėsi ir socialinio darbo teoretikai. Pavyzdžiui, Albinas Bagdonas, kalbėdamas apie socialinio darbo istoriją, tik pažymi, kad tarpukarį iliustruoja silpnos nevyriausybinės organizacijos, remiamos valstybės.⁹ O socialinio darbo profesionalų bandymai vienoje publikacijoje pateikti visų organizacijų veiklą taip pat neleido įsigilinti į problematiką.¹⁰

Šiame straipsnyje remtasi Lietuvos centriniam valstybės archyve saugomu Lietuvos katalikių moterų draugijos fondu Nr. 567. Savivaldybės įnašas į socialinę globą atsekamas pagal 1934 m. Kauno miesto biudžetą. Čia smulkiai fiksuota, kokios buvo „socialinės globos“ išlaidos Kauno mieste 1933 m. ir pagal juos planuotos išlaidos kitiems metams.¹¹ Ne mažiau svarbūs ir spausdinti šaltiniai: visų pirma socialinį darbą dirbančių organizacijų proginiai leidiniai bei periodika – „Moteris“ ir „Naujoji vaidilutė“. Bandant išsiaiškinti to meto neturtingų žmonių finansinę padėtį, naudotasi Lietuvos bei Kauno miesto statistiniais metraščiais. Bet statistika suteikia tik apytikslią vaizdą, kurį stengtasi papildyti „Ryto“ ir „XX amžiaus“ straipsniais

Neturtingų kauniečių ekonominė situacija

Pirmojoje Lietuvos Respublikoje vyrams, turintiems darbą, sveikiems ir nesukūrusiems šeimos, gyventi Kaune buvo visai neblogai. Bet sušlubavus sveikatai ir praradus darbingumą, buvo prarandamos ir pajamos. Ypač sunkiai vertėsi šeimos, turinčios vaikų. Nekvalifikuoti darbininkai (vyrai) per 8 valandų darbo dieną Kaune uždirbdavo 6,1 Lt (1932 m. gruodžio mėn. duomenimis). Taigi dirbdamas 26 dienas per mėnesį darbininkas galėjo uždirbti tik 158,6 Lt, o su tiek pinigų išlaikyti šeimą (žmoną ir tris vaikus) buvo neįmanoma.¹² Dar sunkiau sekėsi moterims. Iš statistikos akivaizdu, kad daugelis darbininkių, dirbdamos po 8 valandas 6 dienas per

⁹ A. Bagdonas, Socialinis darbas Lietuvoje: raidos, praktikos ir akademinis aspektai, *STEPP: socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 2001.

¹⁰ M. Barkauskaitė, Globa, rūpyba ir labdara tarpukario Lietuvoje 1918–1940 metais, *Ugdymo problemos*, Vilnius, 1998.

¹¹ Šis biudžetas rodo, kad ne visos socialinės globos išlaidos tiesiogiai tekdavo pagalbai vargšantiems organizuoti. Į jį buvo įtraukiama pašalpų ir pensijų mokejimai buvusiems savivaldybių tarnautojams bei išėitinės pašalpos.

¹² Tuo metu pragyvenimo minimumas 5 asmenų šeimai Lietuvoje buvo 187,5 Lt, Kaune – dar bent 30 Lt daugiau.

savaite, negalėdavo užsidirbti pragyvenimo minimumo.¹³ Našlės ir moterys, vienos auginančios vaikus, net ir turėdamos darbą, privalėjo ieškoti kompromisų sveiko buto ar maisto sąskaita. Šeimos, kurių vienas iš tėvų dirbo, nebuvo šelpiamos, nors ir negalėjo padoriai pragyventi.

Dar 1926 m. buvo išleistas ligonių kasų įstatymas, bet apdraustųjų kartu su šeimos nariais Kauno ligonių kasose 1938 m. tebuvo apie 53 000 ir tai sudarė daugiau nei trečdalį gyventojų.¹⁴ Nors ligonių kasos apmokėdavo už gydymą (o krizės metais kartais reikalavo papildomų mokesčių už receptus), bet lėšų pašalpoms, kurias irgi numatė įstatymas, mažai likdavo.¹⁵ Tiesa, tas pats ligonių kasų įstatymas numatė, jog už beturčių gydymą turinti sumokėti miesto savivaldybė, bet ir ji ne visada norėjo pripažinti, kad būtinoji pagalba buvusi reikalinga. Dėl to tarp ligoninių ir savivaldybės nuolat kildavo nesusi-pratimų.¹⁶

Nebuvo ir bedarbių pašalpų – tik viešieji darbai, kuriems, reikia pripažinti, Kauno miesto savivaldybė skyrė didelį dėmesį. Bet ir jų ne visi pajėgūs bedarbiai gaudavo, be to, netenkino ir darbo užmokestis.¹⁷ Nebuvo ir visuotinės pensijų sistemos. Pensijas gaudavo tik kariai, valstybės tarnautojai ir valstybei nusipelnę žmonės.

Viena didžiausių problemų – sveikas pigus būstas. Butai dažnai buvo drėgni ir tamsūs. Kaulų džiova sergantis vyras pastebėjo: „Drėgnas butas rūsy suėdė sveikatą ir dabar už šią lindynę moku po 25 Lt. Jei pasiskundžiu, kad per brangu, tai pasiūlo išeiti, butų ieškančių yra daug.“¹⁸ Nepriklausomybės pradžioje bandyta steigti pigių butų kolonijas. Deja, ir jose teko gyventi labai susispaudus, sveikiems ir sergantiesiems kartu, o kai kurios jų buvo labai drėgnos. Tiesa, 1932 m. buvo suprojektuoti nauji dideli modernūs namai, kuriuose ketinta įrengti pigius butus. Bet pastačius juos prie Vileišio aikštės, pasikeitė paskirtis: įsikūrė Kauno miesto socialinės apsaugos skyrius, medicinos sanitarijos skyrius, Žaliakalnio ambulatorija, Žaliakalnio motinų ir vaikų sveikatos globos centras, ligoninė, gimdykla, darželis, skaitykla ir dar kelios

¹³ 1931 m. nekvalifikuota darbininkė per 8 val. darbo dieną vidutiniškai uždirbdavo 3,85 Lt, o pragyvenimo minimumas tais metais Kaune buvo 106,7 Lt. *Lietuvos statistikos metraštis 1932*, p. 192; *Lietuvos statistikos metraštis 1929–1930*, p. 405.

¹⁴ *Lietuvos statistikos metraštis, 1938 m.*, p. 65.

¹⁵ Č. Mančinskas, *Socialinis draudimas...*, p. 89. Vidutiniškai tik 20 % ar mažiau ligonių kasų lėšų buvo skiriama pašalpoms, ten pat, p. 84.

¹⁶ Pavyzdžiui, Kauno burmistras priėmė sprendimą ne viską sumokėti Raudonojo Kryžiaus ligoninei už 1935 m., 1936 m. ir 1937 m. beturčių gydymą. Apskundus Kauno apskrities viršininkui, galiausiai nutarta, kad Kauno miesto savivaldybė turi sumokėti už beturčių gydymą. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas* (toliau – LCVA), f. 379, ap. 3, b. 214.

¹⁷ Apie bedarbių organizavimąsi ir jų streikus dirbant viešuosius darbus: N. Černiauskas, *Bedarbių organizuotumas ir veikla Lietuvoje XX a. 3–4-ajame dešimtmetyje, Istorija*, 2012, Nr. 1.

¹⁸ Ką pasakoja žiemos pagalbos reikalingieji. Keli pavyzdžiai iš priemiesčių gyvenimo, *XX amžius*, 1937, gruodžio 10 d.

įstaigos. Analizuodamas miestiečių butų sąlygas, Antanas Daniliauskas pažymi: 1939 m. net 200 kauniečių šeimų gyveno rūsiuose, labai drėgnose patalpose, o vidutinis darbininkų šeimos plotas vienam gyventojui buvo 3–5 m².¹⁹

Daug aprašomų socialinių iniciatyvų vykdytos Žaliakalnyje. Kodėl? Tais laikais Žaliakalnis buvo labai vargingas rajonas, nors XX a. 4 dešimtmetyje jo prieigose ėmė dygti ir turtingos vilos. Būtent čia, kaip nurodo M. Balkus, stovėjo keturios pigių butų kolonijos²⁰, čia taip pat driekėsi į tautosaką įėjusios „Brazilka“ ir „Argentina“. Šiame rajone buvo suregistruota daugiausiai beturčių – 1929 m. daugiau nei pusantro tūkstančio.²¹

Miesto socialinės apsaugos skyrius 1933 m. įregistravo 6 943 beturčius krikščionis ir 3 820 žydų – taigi iš viso 10 563,²² arba apie 10 % miesto gyventojų. Vis dėlto labai sunkiai besiverčiančiųjų, kurie neišgalėjo patys išleisti vaikų į mokyklą, būta kur kas daugiau. Savivaldybės skaičiavimu, iš 6 500 lankančių mokyklą vaikų net 1 000 buvo visiškai beturčiai,²³ t. y. net 15 %. Veikiausiai tai susiję ir su tuo, kad kauniečių šeimos, auginančios vaikus, skurdo labiau nei vaikų neturinčios. Tiesa, nuo 1934 m. beturčių Kauno mieste smarkiai sumažėjo – jų liko tik 6 917; bet ne dėl to, kad atsigavo ekonomika, o dėl to, kad imta registruoti tik tuos beturčius, kurie Kauno mieste buvo išgyvenę daugiau nei 3 metus (iki tol – 6 mėnesius). Be to darbininkai, dirbę viešuosius darbus, registruoti darbo biržoje ir, nors buvo visiškai neturtingi, į beturčių kategoriją nepateko.²⁴

Valstybiniu lygiu veikė Socialinės apsaugos inspekcija prie Vidaus reikalų ministerijos, retsykiais paremdavusi kai kurias organizacijų iniciatyvas. Tiesioginė vargstančiųjų globa buvo patikėta savivaldybėms. Vyravo požiūris, kad draugijos ir organizacijos atliksiančios darbus, o savivaldybė atitinkamai jas šelpianti, kur reikia – koordinuosianti. Visų šių trijų lygmenų – valstybinio, savivaldybės ir draugijų – sąsajos ir bendradarbiavimas, šios sistemos plusai ir minusai dar nėra iširti.

Moterys neužėmė atsakingų pareigų socialinės apsaugos srityje nei valstybės, nei savivaldybių institucijose. XX a. 3 dešimtmetyje prie Kauno miesto savivaldybės socialinio globos skyriaus veikė septyni šalpos komitetai, kuriems pirmininkavo tik vyrai, gaunantys „išlaidų padengimą“.²⁵ Kauno miesto

¹⁹ A. Daniliauskas, *Lietuvos miesto gyventojų materialinė kultūra XX a.*, 1978, p. 45.

²⁰ I butų kolonija – Atkštaičių g. 65, II butų kolonija – Darbininkų g. 2; III butų kolonija Kapsų/Molėtų g. kampas; IV butų kolonija – Ukmergės pl. 69 (dabartinis Savanorių pr.). Tiesa, dalis pigių butų kolonijų dėl apverktinos būklės buvo uždarytos: III kolonija – 1933 m., IV kolonija – 1934 m. M. Balkus, *Pigių butų...*, p. 60, 64.

²¹ 1929 m. socialinės apsaugos skyriaus atliktų darbų apyskaita, *Kauno Apskrities Archyvas* (toliau – KAA), f. 59, ap. 5, b. 152.

²² 1934-ųjų Kauno miesto savivaldybės biudžetas, *LCVA*, f. 379, ap. 3, b. 22a.

²³ Ten pat.

²⁴ *Kauno miesto statistikos metraštis, 1936 m.*, 71 lentelė.

²⁵ Kauno miesto šalpos komitetai, *KAA*, f. 59, ap. 5, b. 73, l. 59, l. 41.

socialinės globos skyriuje ir jam pavaldžiose institucijose 1938 m. dirbo 30 tarnautojų – 19 vyrų ir 11 moterų. Aukštesnes pareigas, gaunantys 200 Lt ir daugiau algą, užėmė 15 vyrų ir 7 moterys.²⁶

Savivaldybėse moterų buvo mažai, bet labai daug jų dalyvavo visuomeninėje draugijų veikloje skurdui mažinti. Tiesa, ir čia vyrai buvo labiau matomi, girdimi ir galiausiai turėjo daugiau sprendimo galių. Pavyzdžiui, pirmosios konferencijos „Motinoms ir vaikams globoti“ kalbėtojai buvo beveik vien vyrai, tokie žinomi kaip Pranas Mažylis, Kazys Grinius, Vytautas Tercijonas. Nors iš draugijų sąrašų matyti, kad moterų jose būta daugiau nei vyrų. Tarpukariu buvo pabrėžiama, jog mergaitės turinčios ugdytis atskirai nuo berniukų, kad nebūtų užgožtos, kad išmokytų atskleisti savo kaip lyderių gebėjimus. Galbūt vadovaujantis panašia logika veikė ir atskiros moterų socialinės globos draugijos, kuriose pačios moterys tvarkėsi taip, kaip manė esant reikalinga. Pasiturinčios moterys, norėdamos pagelbėti vienišoms motinoms, darbo nerandančioms merginoms, steigė organizacijas ir ieškojo lėšų joms išlaikyti.

Patarimų punktai

Pirmieji sveikatos centrai Kaune buvo įsteigti 1922 m. – Raudonojo Kryžiaus Šančiuose ir Paget Misijos Kauno centre. Bet centrai kūrėsi ne taip greitai, kad dėl to pastebimai būtų gerėjusi gimdyvių būklė ir mažėjęs kūdikių mirtingumas: 1928 m. Kaune, kartu ir visoje Lietuvoje, jų tebuvo 4.²⁷ Postūmis sparčiau kurti patarimų punktus motinoms ir vaikams ar, kaip dar buvo vadinama, sveikatos centrus, įvyko per pirmąją Lietuvos motinoms ir vaikams apsaugoti konferenciją, vykusią 1930 m. pradžioje, nutarus, kad „5 metų bėgyje kiekviename Lietuvos valsčiuje būtų įgyvendinta bent 1 akušerė“ ir įkurtas patarimų punktas nėščiosioms.²⁸ Šioje konferencijoje, kurią surengė Motinoms ir vaikams globoti organizacijų sąjunga, dalyvavo daugybės organizacijų atstovai, tarp jų ir katalikių atstovės Magdalena Galdikienė bei Pranciška Pikčilingienė. Taigi nors Lietuvių katalikių moterų draugija (toliau – LKMD) ir nepriklausė sąjungai, bet tokioje svarbioje konferencijoje dalyvavo. Ši konferencija paskatino jas imtis steigti patariamuosius punktus. Visuomenininkės pasirinko „patarimų punktų“ pavadinimą, nes manė, kad švietimo darbas ne mažiau svarbus nei medicinos apžiūra. Motinos

²⁶ Gaila, kad čia neskiriama darbuotojų į etatinius ir neetatinius, nes kai kurios darbuotojos buvo darželių auklėtojos ar senelių prieglaudų vedėjos. *Kauno miesto statistikos metraštis, 1938 m.*, p. 170, 171, 172. Kaip matyti iš 1934 m. Kauno miesto biudžeto, raštininkai 1933 m. uždirbdavo 200 Lt per mėnesį.

²⁷ *Kauno miesto statistikos metraštis, 1934 m.*, p. 40.

²⁸ *Pirmosios Lietuvos motinoms ir vaikams apsaugoti konferencijos darbai*, Kaunas, 1931, p. 15.

ir vaiko sekcija prie LKMD įkurta 1931 m. Gajos korporacijos studentų medikų bei gydytojų Aleksandros Elenos Ragaišienės ir P. Pikčilingienės iniciatyva. A. Ragaišienės teigimu, tai padaryta dėl to, kad Lietuvoje buvęs ypač didelis kūdikių mirtingumas (žr. 1 lentelę).²⁹ Ši sekcija sau uždaviniu kėlė sumažinti neturtingų ir vargstančių Lietuvos motinų skurdą, palengvinti vargė augančių mažų vaikų gyvenimą, suteikti materialinę bei moralinę pagalbą motinoms ir vaikams, teikti medicinos bei higienos patarimų. O šiam tikslui pasiekti numatė kurti globos įstaigas: sveikatos patariamuosius punktus, motinystės namus, lopšelius bei darželius.³⁰

Kad patarimų punktų kaip socialinės įstaigos labai reikėjo, atskleidžia Pieno lašo kalendoriai. Pastebima, jog net 40 % iš 298 moterų, globotų 1936 m., sirgo, dauguma – anemija. „Kadangi išbadėjusios motinos negalėjo kūdikius pakankamai maitinti savo pienu, tai ir vaikų tarpe priėmimo metu rasta labai daug anemiškų. Daug vaikų sirgo rachitu, turbūt, dėl to kad jų motinos negauna kiek reikiant vitamininio maisto ir gyvena bloguose, tamsiuose, drėgnuose butuose.“³¹

Patarimų punktų idėjai skirtas ypatingas dėmesys. Dr. Veronika Karvelienė, socialinio darbo entuziastė, aprašė punkto sesers darbą, tarsi tai būtų socialinio darbuotojo, turinčio medicinos išsilavinimą, darbas:

„[Punkto sesers vedamoje anketoje] įtraukiamos žinios apie vaiką, jo tėvus ir aplinkumą. Be to, čia dar pažymimos šeimos pajamos ir plačiai buto sąlygos, registruojami šeimų lankymo daviniai ir sesers darbui panaudotos priemonės.

Šeimų lankymas yra pagrindinis punkto sesers uždavinys. Per ją tikrinami duoti patarimai ir jų įvykinimas, per ją sužinomos šeimų apystovos, iš kurių ateina klausti patarimų. Tik ji gali pažinti kiekvieno, šeimos nario sveikatos, ekonominę ir sielos vargą, jį palengvinti, numaldyti. Jos darbas nepaprastai sumažino kūdikių mirtingumą kituose kraštuose. Pagal metrikų registrus punkto sesuo užsieny suranda naujagimius, duodamais nurodymais motinoms pašalina iš anksto auginimo defektus, kurie būtų labai žalingi, įgyja motinų pasitikėjimą, reikalauja reguliariai vaiką rodyti punktui.“³²

Per pirmuosius 1932 m. LKMD Motinos ir vaiko sekcija Lietuvoje įsteigė 6 patariamuosius punktus, pirmiausia Aukštojoje Panemunėje (tai vienas ilgiausiai išsilaikiusių) ir Karmėlavoje. Punktų akušerės turėjo konsultuoti nėščias moteris, priimti gimdymą, bet žmonės dar nebuvo pratę prašyti jų pagalbos. Anot akušerės Januškevičiūtės, dirbusios Karmėlavoje, iš 95 vaikų, 1934 m. pakrikštytų Karmėlavos parapijoje, su akušerės pagalba gimė tik 27 – mažiau

²⁹ Gyd. A. Ragaišienė-Kaupelytė, Motinos ir vaiko higienos reikšmė šeimos ir visuomenės gyvenime, pranešimas, skaitytas LKMD konferencijoje 1931 m. rugsėjo 14 d., *Moteris*, 1931, Nr. 10.

³⁰ LKMD Motinos ir vaiko sekcijos darbai (ataskaita), *LCVA*, f. 567, ap. 1, b. 38, l. 193.

³¹ 1936 metų mediciniškoji apyskaita, *1938 Pieno lašo kalendorius*, p. 26.

³² V. Karvelienė, Motinos ir vaiko globa, *Naujoji Vaidilutė*, 1933, Nr. 3, p. 127.

nei trečdalis.³³ Aukštosios Panemunės punktui taip pat sunkiai sekėsi: jame registruotų ir tikrinamų kūdikių mirtingumas buvo didžiausias iš visų tuo metu Kaune veikusių sveikatos centrų, 1932 m. ir 1934 m. – net didesnis už santuokoje gimusių kūdikių mirtingumą.³⁴ Vis dėlto veikla buvo plečiama: 1937 m. konsultuotos 1 063 nėščios ir žindančios moterys, apžiūrėti 965 kūdikiai ir vaikai iki 4 metų, namuose sesuo aplankė 306 motinas bei 1 333 vaikus.³⁵

Sekcija buvo numačiusi įvairių sisteminių darbų, lengvinančių motinų dalį, bet daugiausiai moterys nuveikė socialinės pedagogikos srityje, t. y. patarimais motinoms. 1932 m. vasarai buvo parengta paskaitų apie kūdikių priežiūrą, moters sveikatos palaikymą, ligonių slaugymą ir nusiųsta draugijos skyriams. Pagrindinės su sveikata susijusios mintys buvo skelbiamos ir sodietėms moterims skirtame žurnale „Moteris“. Pavyzdžiui, A. Ragaišienė rašė: „Grynas oras vaikų sveikatai nemažiau yra svarbu kaip geras maistas. Deja, mūsų sodžiaus moterys dažnai pasigaili savo mažutėliams to gero ir neperkamo dalyko – gryno oro.“³⁶ Anot jos, kūdikių mirtingumui sumažinti labiausiai trūko „žinių kaip reikia elgtis, ko vengti esant nėščiai ir vaikučius auginant, toliau pagelbėtų įstaigų kuriomis kultūringas pasaulis apsaugoja savo jaunąją atžalą. Tokių įstaigų, kaip nėščioms ir žindančioms motinoms patarimų punktai, kuriose jos galėtų ne tik patarimų gauti bet rastų ir lengvai prieinamą medicinos pagalbą.“³⁷

XX a. 4 dešimtmečio pabaigoje katalikės išlaikė tik Aukštosios Panemunės punktą. Šioje socialinio darbo vietoje jas aplenkė Jadvygos Tūbelienės vadovaujama Lietuvos motinoms ir vaikams globoti organizacijų sąjunga, 1938 m. rugpjūtį savo žinioje turėjusi 22 sveikatos centrus ir dosniai remiama vyriausybės.

Vaikų darželiai

Pirmasis vaikų darželis Lietuvoje atidarytas 1920 m., bet jų tinklas sparčiai plėstis pradėjo tik 4 dešimtmetyje – 1938 m. Lietuvoje veikė jau 160 vaikų darželių. Šias įstaigas išlaikė visuomeninės draugijos. Tiesa, trečdaliui darželių vedėjų ir padėjėjų algas mokėjo Švietimo ministerija. Daugiausia vaikų darželių įsteigė Lietuvos vaiko draugija,

³³ Akušėrės Januškevičiūtės ataskaita apie Karmėlavos patariamąjį punktą, 1934 m., LCVA, f. 567, ap. 1, b. 47, l. 98.

³⁴ 1932 m. – 13,56; 1933 m. – 8,57; 1934 m. – 16,6. *Kauno miesto statistikos metraštis, 1934 m.*

³⁵ LKMD Motinos ir vaiko sekcijos veiklos apyskaita, 1938, LCVA, f. 567, ap. 1, b. 113, l. 141.

³⁶ A. Ragaišienė, Grynas oras – vaikų sveikata, *Moteris*, 1931, Nr. 1.

³⁷ A. Ragaišienė-Kaupelytė, Motinos ir vaiko higienos reikšmė šeimos ir visuomenės gyvenime, *Moteris*, 1931, Nr. 10.

toliau – katalikų šv. Vincento a Paulo draugija.³⁸ Pastarąją draugiją skatino socialiniai motyvai, pavyzdžiui, „įsteigti vaikų darželį Žaliakalny buvo būtinas reikalas. Daug vaikų tėvams išėjus į darbą, be vyresniųjų globos ir priežiūros buvo palikti auklėtis gatvėje ir išaugti dvasios ir kūno paliegėliais.“³⁹ Anot R. Laukaitytės, beveik kas trečiame Lietuvos darželyje dirbo įvairių kongregacijų vienuolės.⁴⁰ 1938 m. šv. Vincento a Paulo draugija Kaune išlaikė 11 vaikų darželių ir 2 vaikų aikštes.⁴¹

Grįžusi iš Austrijos, kur studijavo bei apgynė daktaro disertaciją „Lietuvių motinų pažiūros į dorinio savo vaikų auklėjimo problemą“, O. Narušytė 1935 m. buvo pakviesta dirbti šv. Vincento a Paulo pavyzdiniame darželyje.⁴² Spaudoje ji vis pasiūlydavo įdomių temų, kaip skiepyti vaikams tėvynės meilę, kaip keliais sakiniais vaikui paaiškinti kryžiaus reikšmę ar apie tai užminti mįslę. Jos straipsniai skatino tėvus ieškoti kitokio santykio su vaikais, patiems ruošti vaikų auklėjimui. Anot O. Narušytės, „šeimai auklėjimo pareigoms atlikti gali trukdyti pasirengimo stoka – vaiko beaugančio kūno ir besivystančios sielos gyvenimo pažinimo trūkumas, nesugebėjimas sudaryti vaiko augimui, auklėjimuisi ir lavinimuisi tinkamų sąlygų.“⁴³ Kartu suvokta, kad reikia profesionaliai užsiimti visos šeimos sielovada: „mūsų laikais <...> tyrinėjama konkreti šeimos būklė ir ieškoma konkrečių priemonių šeimai padėti. Tarp kitų priemonių stengiamasi įvairiais būdais parengti žmones šeimos uždavinių atlikimui.“⁴⁴ Savo mintis O. Narušytė skelbė ne tik žurnaluose „Moteris“ bei „Naujoji Vaidilutė“, bet ir „Lietuvos mokykla“. Būtent dėl profesionalumo buvo numatyta pavesti jai įsteigti moterų socialinę mokyklą.

Motinos ir vaiko globos namai

Vienišos motinos, neturėjusios nei vyro, nei artimųjų, dažnai patekdavo į aklavietę. Nors bendras ne santuokoje gimusių vaikų procentas Lietuvoje nebuvo didelis – apie 6 %, bet kur kas didesnis buvo miestuose – krizės metais Kaune jis viršijo 10 %.⁴⁵ Problema ta,

³⁸ O. Krikščūnienė, Vaikų darželiai Lietuvoje, *Motina ir vaikas*, 1938, Nr. 3, p. 3.

³⁹ *Žaliakalnio šv. Vincento Pauliečio draugijos darbai*, Kaunas, 1932, p. 11.

⁴⁰ R. Laukaitytė, *Lietuvos vienuolijos...*, p. 115.

⁴¹ M. Naudžiūtė, Labdarinių organizacijų socialinė veikla, *Naujoji Vaidilutė*, 1938, Nr. 4.

⁴² *Naujoji vaidilutė*, 1935, Nr. 8–9, p. 354.

⁴³ O. Narušytė, Auklėjimo idealo link, *Naujoji Vaidilutė*, 1939, Nr. 5–6, p. 566.

⁴⁴ Ten pat.

⁴⁵ Ne santuokoje gimusių kūdikių procentas Kauno mieste pagal atitinkamų metų Lietuvos statistikos metraštį: 1930 m. – 10,3 %; 1931 m. – 10,7 %; 1932 m. – 11,1 %, 1933 m. – 10,7 %; 1934 m. – 11,4 %; 1935 m. – 9,9 %; 1936 m. – 8,8 %.

kad dažnai net ketvirtis ne santuokoje gimusių kūdikių mirdavo per pirmuosius metus. Taigi statistika buvo dvigubai blogesnė nei santuokoje gimusiųjų (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Kūdikių iki 1 metų mirtingumas

Metai	Kūdikių iki 1 metų mirtingumas Lietuvoje (%)	Santuokoje gimusių kūdikių iki 1 metų mirtingumas Kauno m. (%)	Ne santuokoje gimusių kūdikių iki 1 metų mirtingumas Kauno m. (%)
1931	14,5	13,3	27,5
1932	16,7	10,8	33,7
1933	12,1	8,8	27,4
1934	16,6	12,3	24,4
1935	12,3	8,2	22,9
1936	12,8	10,6	26,2
1937	12,0	10,4	26,8
1938	11,3	9,8	23,4

Katalikės nebuvo pirmos, susirūpinusios teikti pagalbą vienišoms motinoms. Dar 1925 m. rugpjūtį Pieno lašo draugija prie II pigių butų kolonijos buvo atidariusi motinų ir kūdikių prieglaudą su šešiomis lovomis. Visos vietos buvo užimtos, bet dėl buto ydų ir lėšų stokos greitai teko prieglaudą uždaryti.⁴⁶ Todėl per pirmąją konferenciją Motinoms ir vaikams globoti P. Mažylis teigė, jog reikia įstaigos, kuri rūpintųsi ką tik pagimdžiusiomis motinomis: „Po gimdymo išėjusios iš ligoninės nežino kur eiti, ką dirbti su vaiku. Pasekmė ta, kad kūdikį pameta, arba paskandina. <...> Bent Kaune reikėtų įsteigti motinystės namus, kur pagimdžiusios moterys, išėjusios iš ligoninės galėtų sustoti vieną – du mėnesiu ir būti kartu su kūdikiais.“⁴⁷ Tokių namų būtinumą liudijo ir Jadvygos Čiurlionienės aprašyta istorija. Jai paskambinusi Mergaičių bičiulių draugijos agentė iš stoties misijos paklausė, ką daryti: „Misijos, štai kambarėlyje stotyje sėdi mergina su kūdikiu, alkana, nudriskusi, kampe kažinkur buvus prisiglaudus, bet neturėjus užsimokėti, – ją išvarė. Eitų dirbti, bet kur palikti mažytį, o kas ims darbininkę su kūdikiu ant rankų, ji vos laikosi ant kojų, ji atrodo serganti.“ Agentė davusi jai užkąsti, paklaususi, kas tėvas, bet mergina atsakiusi „policijai negalinti pasakyti jo vardo pavardės, nes, jei pasakys, jis žadėjęs „sukoliečyti“ ją.“ Paskambinus į „Lopšėlį“ buvo gautas neigiamas atsakymas, nes jis perpildytas. O užklausus, kas būtų, jei kūdikis būtų rastas, gatvėje, atsakyta: „Tada žinoma turėtume priimti, kad

⁴⁶ A. Janilionytė, Pieno Lašo draugijos dešimties metų darbai, *Pieno lašas 1923–1933*, p. 11.

⁴⁷ *Pirmosios Lietuvos motinoms...*, p. 32.

ir nėra vietos.⁴⁸ Kadangi sistemingos paramos vienišoms motinoms nebuvo, paprasčiau buvo pamesti kūdikius gatvėje. Pasistačiusi namus, 1931 m. lapkričio 1 d. Pieno lašo draugija vėl pradėjo rūpintis suvargusiomis motinomis ir jų kūdikiais – įkūrė motinų patronatą, kad sudarytų sąlygas motinai kuo ilgiau pačiai maitinti kūdikį.⁴⁹ Patronatas šelpdavo motinas buto (kampo) pinigais ir maistu. Buvo globojamos ne tik nesantuokinius kūdikius auginančios, bet ir vyrų paliktos moterys, kariuomenėje tarnaujančiųjų ar kalėjime sėdinčiųjų žmonos, pagaliau ir tos, kurių vyrai gydėsi nuo tuberkuliozės.⁵⁰

1932 m. LKMD Žaliakalnio skyrius įkūrė Motinos ir vaiko globos namus. Buvo pasirinktas kitas pagalbos variantas nei Pieno lašo: čia motinos gyveno ne kiekviena atskirai, o kartu, šalia buvo personalas, kuris patarinėjo, kaip geriau prižiūrėti kūdikius. Įdomu, kad šių namų iniciatore tapo Paulė Peseckienė – ir LKMD Žaliakalnio skyriaus steigėja.

Informacijos apie P. Peseckienę suteikia „Žaliakalnio šv. Vincento Pauliečio draugijos darbai“, išleisti norint pritraukti daugiau aukų draugijos senelių prieglaudos statybai. Iš knygelės aiškėja, kad šv. Vincento a Paulo draugijos Žaliakalnio skyriaus darbas paspartėjo tik 1930 m., į valdybą pakvietus naujų žmonių, tarp kurių buvo ir išdininkė P. Peseckienė. Galima numanyti, kad tai jos pastangomis 1930 m. lapkričio 11 d. ėmė veikti vaikų darželis S. Moniuškų g. 5. Dirbti auklėtoja buvo pakviesta universitetą baigusi A. Jarzemskaite. Ji ilgai dirbo ši darba ir prisidėjo prie šv. Antano katalikių moterų veiklos. Jau po mėnesio, 1930 m. gruodžio 7 d., šv. Vincento a Paulo draugijos Žaliakalnio skyrius poroje išnuomotų kambarėlių įsteigė senelių prieglaudą. Jos vedėja tapo P. Peseckienė, dirbusi be atlyginimo.⁵¹ Greitai prieglauda negalėjo sutalpinti visų norinčiųjų, todėl buvo išnuomotas didelis dviejų aukštų medinis namas Darbininkų g. 29. 1932 m. jame glaudėsi 30 senučių ir dar apie 10 žmonių (senelių ir vaikų) ateidavo pavalgyti. Šv. Vincento a Paulo Žaliakalnio skyriaus 1931 m. pajamų ir išlaidų apyskaitoje nurodyta, kad senelių prieglaudos išlaikymas kainuoja 9 594 Lt per metus.⁵² Turint omeny, kad čia gyveno 30 senučių, per dieną vienos senutės išlaikymas atsieidavo apie 0,87 Lt (1931 m.). Savivaldybės išlaikomose senelių prieglaudose vieno senelio išlaikymas per dieną vidutiniškai kainavo 1,62 Lt (1932 m.).⁵³ Vadinas, šv. Vincento a Paulo draugija stengėsi išsiversti labai taupiai, jokios paramos nei iš miesto savivaldybės, nei iš ministerijos negaudavo. Aišku, bent pusantro tūkstančio litų per metus skyrius sutaupydavo nemokėdamas prieglaudos vedėjai algos. Galima

⁴⁸ Veikiausiai tai vyko 1930 m., nes tik tais metais įkurta stoties misija, o 1931 m. persikėlę į naujas patalpas „Lopšelis“ jau nebebuvo toks perpildytas. S. Čiurlionienė, Motinystės pagarba, *Lopšelis 1922–1932*, p. 22–23.

⁴⁹ *Pieno lašas 1923–1933*, p. 11.

⁵⁰ *Pieno lašo 1938 kalendorius*, p. 16.

⁵¹ *Žaliakalnio šv. Vincento...*, p. 11.

⁵² Ten pat.

⁵³ 1934-ųjų Kauno miesto biudžetas, *LCVA*, f. 379, ap. 3, b. 22a.

įtarti, kad dalį paramos skyrius gaudavo ne pinigais, o maisto produktais, kurie gal ne visada būdavo įtraukiami į apskaitą. Be to, daug ką užsiaugindavo ir pačios senutės. Iš leidinyje pateikto prieglaudos aprašymo atrodo, lyg jos būtų gyvenusios ne mieste, o kaime: „Atneša iš žmonių surinktas pamazgas, kuriomis penimos kiaulės. Jos išdirba savo daržus, grėbia šieną, ravi, sodina, žiemą plunksnas plėšo <...> kartą kas mėnuo senutės vedamos į pirtį <...> Rūbus dažniausiai suneša labdaringi žmonės. Patalinės ir kitus daiktus reikia nupirkti, kuriuos dažniausia perkama iš varžytinių.“⁵⁴ Taigi darbas iš tiesų buvo vykdomas ypatingai taupant, galbūt kartais ir priglauptųjų senelių sąskaita.

Daugiau nei pusę metų aktyviai dirbusi šv. Vincento a Paulo draugijoje P. Peseckienė panoro atsiduoti tik moterų organizacijos veiklai, kad galėtų labdaringam darbui pritraukti daugiau moterų ir daugiau dėmesio skirti motinų vargūi. Kartu su A. Jaržemskaitė ir Nemajuškiene (kuri buvo viena iš šv. Vincento a Paulo Žaliakalnio skyriaus kuratorių) 1931 m. gegužės 17 d. suorganizavo steigiamąjį LKMD Žaliakalnio skyriaus susirinkimą. Per jį į nares įsirašė 80 moterų ir jau po kelių mėnesių sąrašė buvo net 110 pavardžių. Sudaryto veikimo plano antras punktas nurodo: „Steigti moterų labdarių būrelį, kuris veiks glaudžiamame kontakte su parapijoj esama Šv. Vincento a Paulo draugija ir aktyviai rūpinsis varguolių moterų dvasiniais ir medžiagiais reikalais“.⁵⁵

Jau po metų LKMD Žaliakalnio skyrius ryžosi steigti Motinos ir vaiko globos namus. Tai buvo didelė finansinė našta (nes nežinota, ar Vidaus reikalų ministerija suteiksianti pašalpą). Į šiuos namus buvo priimamos moterys paskutiniaisiais nėštumo mėnesiais ir galėjo juose likti, kol kūdikiui sueidavo pusė metų; vėliau jos turėjo išeiti. Negalinčios kūdikio pasiimti su savimi, galėjo jį palikti iki trejų metų.⁵⁶ Nuo įkūrimo 1932 m. liepą iki 1933 m. pabaigos „sunkiausiam laikotarpyje tuojau po gimdymo globotų motinų su vaikais“ namuose gyveno 68 motinos. Jų sąrašas buvo nusiųstas Vidaus reikalų ministerijos Socialinės apsaugos inspektoriumi prašant 15 000 Lt pašalpos. Kaip pažymi LKMD Žaliakalnio skyriaus dvasios vadas Juozas Želvys, 1934 m. pašalpa buvo gauta.⁵⁷ Prieš metus, 1933 m., VRM suteikė 8 000 Lt pašalpą. Tai išties buvo dideli pinigai, nes ne ką daugiau kainavo ir pačių Motinos ir vaiko namų išlaikymas.

Iš 1933 m. Motinos ir vaiko namų metinių išlaidų⁵⁸ matyti: visą darbo dieną čia dirbo sesutė (1 400 Lt), kasdien lankydavosi gydytoja (1 200 Lt), vedėja (P. Peseckienė) algos negavo. Iš pradžių butas kainavo 1 895 Lt per

⁵⁴ *Žaliakalnio šv. Vincento...*, p. 10.

⁵⁵ 1931 rugsėjo mėnesio LKMD Prisikėlimo skyriaus apyskaita, *LCVA*, f. 567, ap. 1, b. 283, l. 54.

⁵⁶ V. Karvelienė, Socialinės globos sekcijos, *Tiesos ir meilės tarnyboje, lietuvių katalikių moterų draugija 1908–1933*, Kaunas, 1933, p. 94.

⁵⁷ Motinų sąrašas, kurios glaudėsi Motinos ir vaiko namuose, *LCVA*, f. 567, ap. 1, b. 283, l. 44.

⁵⁸ Motinos ir vaiko namų 1933 pajamų ir išlaidų apyskaita, *LCVA*, f. 567, ap. 1, b. 283, l. 43.

metus, bet 1935 m. persikėlus į geresnius namus Radvilėnų ir Šviesos gatvių sankryžoje, nuoma išaugo. 1938 m. už butą teko mokėti 4 070 Lt per metus.⁵⁹ Kainų skirtumas aiškintinas tuo, jog P. Peseckienė, norėdama suteikti kūdikiams šviesų bei sveiką, t. y. ne drėgną, butą, antrus namus išrinko su centriniu šildymu.⁶⁰

J. Sipavičius laikraštyje „Rytas“ savo reportaže apie motinystės namus mini, kad išeinančioms moterims suteikiamos pašalpos,⁶¹ bet pagal išlaidų apskaitą jos buvusios varganai mažos – per 1933 m. išduota tik 183 Lt⁶². Jei svarstyume, jog per metus priglausta apie 50 moterų, kiekvienai išeitų šiek tiek daugiau nei po 3 Lt, o tai prilygo ne kvalifikuotos darbininkės vienos dienos uždarbiui. Kita vertus, tais laikais niekas nedalijo didelių pašalpų. Kauno miesto biudžete buvo nurodyta, kad beturčiams reikia duoti po 2 Lt ar 5 Lt per mėnesį ir dar šelpiti švenčių proga, tačiau 1932 m. suregistruotiems 7 000 krikščionių varšams išdalyta tik 11 600 Lt Velykų proga. Tad, kad ir kaip skaičiuotume, žmonės negavo nė 2 Lt pašalpos.

Globojamiems vaikams lopšelyje išlaikyti motinos turėjo skirti 40 % savo uždarbio. Apyskaitos duomenimis, savo vaikams išlaikyti 1933 m. motinos skyrė 353 Lt, o 1938 m. – 935 Lt. 1933 m. pačių motinų sumokėta suma labai maža, net jei manytume, jog palikti buvo tik 5 kūdikiai, kaip ir 1934 m.⁶³ Todėl peršasi išvada, kad šio punkto dėl motinos užmokesčio nebuvo visada paisoma, nes turbūt ne visos motinos rasdavo darbo arba globos namų vedėja sutikdavo, kad būtų mokama mažesnė suma, nes už darbininkėms ar tarnaitėms mokamas algas ir pačiai moteriai buvo sunku pragyventi.

Kad namai buvo reikalingi, liudija juose prisiglaudusių motinų skaičius: 1937 m. globotos 55 motinos ir 67 kūdikiai. Tai reiškia, kad kai kurioms moterims ši paslauga su švariais namais ir medicinos priežiūra buvo priimtinesnė nei Pieno lašo patronatas.

Tiesa, atsirado žmonių, kritikavusių tiek Pieno lašo teikiamas pašalpas, tiek ir LKMD Motinystės namus. J. Sipavičius mini, kad, įsteigus pastaruosius, skyriaus dvasios vadas gavo „anoniminių ir šiaip įvairių nemalonių priekaištų“⁶⁴. Vieni aiškino, jog taip skatinamas palaidumas, kiti, skurdo prispausti, pavydėjo bet kokių pašalpų netekėjusioms. Viena moteris, gyvenanti su vyru ir dviem vaikais, pastebėjo, „kad tos, kurios vyrų neturi, gauna įvairesnės pagalbos“. Pas ją gyvenusios moters su dviem vaikais gaunamą pagalbą suskaičiavo taip: „10 Lt

⁵⁹ Motinos ir vaiko namų 1938 pajamų ir išlaidų apyskaita, *LCVA*, f. 567, ap. 1, b. 283, l. 9.

⁶⁰ J. Sipavičius, Nelaimingų mergaičių motinų namai, *Rytas*, 1935, rugsėjo 27 d., Nr. 221.

⁶¹ *Ten pat.*

⁶² Motinos ir vaiko namų 1933 pajamų ir išlaidų apyskaita, *LCVA*, f. 567, ap. 1, b. 283, l. 43.

⁶³ 1934 m. nurodoma, kad tuo metu Motinos ir vaiko namuose gyveno 20 motinų ir 25 kūdikiai, *LCVA*, f. 567, ap. 1, b. 283, l. 33.

⁶⁴ J. Sipavičius, Nelaimingų mergaičių motinų namai, *Rytas*, 1935, rugsėjo 27, Nr. 221.

už butą (gyveno kampe pas tą pačią moteriškę), dar 15 Lt pašalpos už berniuką iš prieglaudos, dar berniukas eidavo į darželį, mergaitė į lopšelį ir ji tokiu būdu atliekamu laiku dar galėdavo užsidirbti, ir dar pati parsinešdavo maisto iš Pieno lašo.⁶⁵ Šios moters kaimynas teigė: „Antai prieš kelis metus labai reta mergina „Brazilijoje“ <...> turėjo povainikį, o dabar beveik visos. O tai dėl to, kad tokias užstoja.“⁶⁶ Nors statistika byloja, kad nesantuokinių vaikų skaičius Kaune nuo 1934 m. mažėjo.⁶⁷

Motinos ir vaiko globos namai taip pat nepriminė sanatorijos. Čia motinų laisvė buvo gana suvaržyta: „Be svarbaus reikalo išeiti į miestą negalima. Išėjusios turi būtinai grįžti nustatytu laiku. O vakarais visai niekur neleidžiamos.“⁶⁸ Motinos taip pat buvo siunčiamos į šv. Vincento a Paulo senelių prieglaudą įvairiems darbams: skalbti, virti, daržus ravėti, kad „jos visada nors mažu darbu būtų užimtos.“⁶⁹ Toks papildomas motinų darbas kelia klausimą, ar šių namų steigėjai ir prižiūrėtojai kūdikio priežiūrą laikė visuomenei naudinga veikla. Juk rūpintis pusės metų neturinčiu kūdikiu – jį nešioti, skalbti vystykus, gaminti valgyti, – iš šių laikų pozicijos žiūrint, reikalavo gana daug darbo. Todėl norėtųsi tikėti, jog šis korespondento pastebėjimas buvo tik dėl visuomenės, kad ši motinystės namus labiau remtų ir negalvotų, esą „globos namų buvimas mergaites atpalaiduoja nuo atsargumo“⁷⁰.

Mergaičių darbo namai

1929 m. įsikūrė Mergaičių bičiulių draugija, vadovaujama S. Čiurlionienės. 1930 m. LKMD įsteigta Mergaičių globos sekcijai vadovavo O. Gaigalaitė-Beleckienė, jau nuo 1925 m. dirbusi LKMD reikalų vedėja. Abi organizacijos savo veiklai vystyti, t. y. globoti keliaujančias merginas, 1930 m. iš Vidaus reikalų ministerijos paprašė pašalpos. Gautas atsakymas: arba draugijos turinčios susijungti, arba darbą pasidalyti. Tad Mergaičių bičiulių draugija Kauno geležinkelio stotyje įsteigė misiją ir bendrabutį neturtingoms moksleivėms. O LKMD Mergaičių globos sekcija įsteigė Patarimų ir darbo tarpininkavimo biurą mergaitėms bei Darbo namus Italijos g. 24. Iškart buvo gauta 3 000 Lt pašalpa iš Vidaus reikalų ministerijos.

Darbo tarpininkavimo biuras per trumpą laiką užregistravo 112 darbo ieškančių merginų, 55 iš jų surado darbą. Blogiausia, kad merginos iš kaimo,

⁶⁵ Ką pasakoja žiemos pagalbos reikalingieji. Keli pavyzdžiai iš priemiesčių gyvenimo, *XX amžius*, 1937, gruodžio 10.

⁶⁶ Ten pat.

⁶⁷ Žr. 46 nuorodą.

⁶⁸ J. Sipavičius, Nelaimingų mergaičių motinų namai, *Rytas*, 1935, rugsėjo 27, Nr. 21.

⁶⁹ Ten pat.

⁷⁰ Ten pat.

„nemokėdamos miestišku darbų, jos negauna užsiėmimo ir atsiduria gatvėj. Jų likimas žinomas: dėl duonos kėsnio eidamos per meilužių rankas atsiduria registruotų ištvirkėlių landynėse, kur galutinai supūdo savo sielą ir kūną.“⁷¹ Dėl to gretimais įsteigti ir mergaičių darbo namai, netrukus perduoti Lietuvaicių švietimo draugijai, t. y. neviešoms vienuolėms. Čia laikinai buvo priimamos darbo ieškančios, neturinčios kur gyventi merginos. Taip pat ir tos, kurios išeidavo iš ligoninių, bet buvo per silpnos dirbti.⁷² Paprastai globos namuose vienu metu gyveno (ir juose dirbo) iki 30 merginų. „Prie globos namų laikome skalbyklą, nors ir nesiskelbiame, nes darbo gauname pakankamai“, kitos merginos siūdavo. Kaip pastebėjo vedėja, kai kurios merginos, sudarius sąlygas, net ir uždirbdavo savo išlaikymui.⁷³

Nuo 1934 m. spalio 20 d. sveikoms ir darbingoms merginoms, netekusioms darbo ir neturinčioms pastogės, buvo atidaryti atskiri darbo namai Žemaičių g. 59.⁷⁴ Darbo namuose mergaitės turėjo greitai mokytis tarnaitėms reikalingų darbų, tad praktikos sumetimais šalia buvo atidaryta valgykla, kur pietūs iš trijų patiekalų kainavo tik 50 centų, t. y. buvo parduodami už savikainą. Tie namai priimdavo ir kepinių užsakymus. Privatūs žmonės aukodavo nedaug, tik kartais buvo pristatoma daržovių iš Petro ir Veronikos Karvelių ūkio.⁷⁵

Daugelis šių įstaigų įkurta O. Gaigalaitės-Beleckienės pastangomis – ištekėjusi už Povilo Belecko, ministrų kabineto kanceliarijos viršininko, moteris visą laiką paskyrė socialinei veiklai. Atsisakė darbo universitete, nes, vyro nuomone, jo uždirbamų pinigų turėję užtekti šeimai išlaikyti. Savo kasdienybę baigus universitetą Ona aprašė taip: „Pasinėriau į mergaičių globos reikalus – steigėm mergaičių darbo biurą, mergaičių globos ir darbo namus, atidariau stočių misijas.“⁷⁶ „Dirbdama mergaičių globos darbą, aš tuo darbu taip persiėriau ir jam atsidėjau, kad nesiskaičiau su darbo valandomis, su nuovargiu, nuolatiniu lakstymu tų įstaigų reikalais, bet ir namie nenutilo telefonas ir neužsidarė namų durys nuo pagalbos šaukiančių mergaičių.“⁷⁷ Ilgainiui vyras neištvėrė tokios aktyvios ir ne itin prestižinės žmonos veiklos: „Mano vyras, visada santūrus, pritrėnkta mano visuomeninės veiklos, kartą po vienos puolusios mergaitės apsilankymo ir nupasakojimo savo liūdno ir šlykščios puolimo istorijos, palinę gavo galvą, paėmė mano ranka ir pasakė: „Gana. Tokio darbo užteks! Kai būsi apie 50 metų, toks darbas labiau atitiks, o dabar tau tik apie 30. Dirbk kitą

⁷¹ Konferencijai besiantinant, *Moteris*, 1931, Nr. 8–9, p. 1.

⁷² Mergaičių gelbėjimo Namai, Mergaičių globos biuro veikimas, kai mergaitės paliekamos be jokios profesijos, *XX amžius*, 1937, spalio 8 d.

⁷³ Ten pat.

⁷⁴ *XX amžiuje* minima, kad tokie namai veikė Aukštaičių g. 52. Sužalotos sielos, apie tai, kas neįdomu, bet vis tik žmogiška, *XX amžius*, 1937, lapkričio 5.

⁷⁵ Sužalotos sielos, apie tai, kas neįdomu, bet vis tik žmogiška, *XX amžius*, 1937, lapkričio 5.

⁷⁶ O. Beleckienė, *Neužmirštami metai*, Kaunas, 2004, p. 26.

⁷⁷ Ten pat, p. 34–35.

kultūrinį, visuomeninį darbą, aš nieko nesakysiu.⁷⁸ Sudrausta vyro O. Beleckienė atsisakė pirmininkės pareigų.⁷⁹

Didžioji dalis lėšų šioms socialinėms įstaigoms išlaikyti buvo gaunama iš valstybės.⁸⁰ Reikia pastebėti, kad valstybės pašalpa socialine globa užsiimančioms moterims buvo labai svarbi, tartum jų darbo įvertinimas. Po daugelio metų, prisiminusi darbą Mergaičių globos sekcijoje, O. Beleckienė rašė: „mūsų darbas duodavo gerus teigiamus rezultatus, nes mes išgelbėjam šimtus jaunų nepatyrusių mergaičių nuo jų smukimo ir apsaugome nuo pavojų, <...> tą įvertino ir mūsų vyriausybė ir skirdavo nemažas subsidijas mūsų turimoms įstaigoms išlaikyti.“⁸¹

Socialinio darbo profesionalizacija

Socialinių kursų idėją katalikės kėlė nuo XX a. 3 dešimtmečio pabaigos, bet ryžtingai organizuoti ėmėsi tik atsiradus katalikų universiteto idėjai. Noras turėti atskirą universitetą kilo valdžiai vis bandant suvaržyti Teologijos-filosofijos fakulteto veiklą. Deja, leidimas kurti universitetą nebuvo duotas. Tada katalikų vadovybė 1934 m. išvėlgė galimybę pirma atidaryti aukštąją moterų socialinę mokyklą, kuri vėliau galėtų išsiplėsti. M. Reinys „tiesiai ir principingai“ O. Beleckienei pareiškė, esą, ji turinti vykdyti į užsienį susipažinti su socialinėmis mokyklomis. „Svarbu, kad mokykla kuo greičiau būtų atidaryta, delsti nėra ko, kol kitos organizacijos neužbėga už akių, socialinių mokyklų reikalas pribrendęs.“⁸² Mokyklos poreikis tuo metu su socialiniais reikalais susipažinusiai visuomenei buvo akivaizdus, klausimas – kas ją įsteigs. Žinoma, katalikai norėjo, kad jų mokykla būtų pirmoji, tada taip jie galėsia daryti stipresnę įtaką socialinės globos standartams. Taigi 1934 m. pavasarį O. Beleckienė išvyko į Vieną, į dr. Berthos Pichl vadovaujamą socialinę moterų mokyklą.

Stefanija Paliulytė-Ladygienė, aktyvi LKMD narė, buvusi seimo narė, tikėdamasi, kad pasiseks įkurti socialinę mokyklą, rašė:

„[Socialinės mokyklos] iškilo iš gyvenimo chaoso, pašauktos kasdien didėjančio skurdo ir besirūpinančios surasti jam naujos pagalbos. Esame tokios mokyklos įsikūrimo angoje ir pas mus. Jai teiks nuolat budėti, kad į tinkamas vėžes nukreipti socialinę globą, kad sistemingas socialinis veikimas paliestų

⁷⁸ Ten pat.

⁷⁹ Ten pat.

⁸⁰ Mergaičių globos namų kasos knyga, *LCVA*, f. 567, ap. 1, b. 53, l. 1–2.

⁸¹ O. Beleckienė, *Neužmirštami metai*, p. 34.

⁸² Ten pat, p. 84.

visas jo laukiančias sritis, kad įsivyrautų tikroji socialinio pašaukimo dvasia. <...> Naujoji socialinės darbininkės profesija, ar taip ar kitaip bus pavadinta, atskleidžia naujus studijoms laukus, artėjančius į pilnutinio žmogaus tipo sudarymą.“⁸³

Po trijų mėnesių grįžusi O. Beleckienė pateikė prašymą Švietimo ministerijai steigti tokią mokyklą. Anot jos, Švietimo ministras Juozas Tonkūnas pažadėjęs duoti leidimą. Pasiklovius pažadu buvo paskelbtas priėmimas, mokslai turėjo prasidėti tą patį rudenį. Prašymų sulaukta daugiau kaip 200, nors priimti numatyta 60–100 asmenų. Dėstyti turėjo daugiausia Teologijos-filosofijos fakulteto profesoriai ir tik kelios moterys: dr. V. Karvelienė, A. Ragaišienė, prof. V. Tumenienė, O. Beleckienė, P. Kaveckienė, dr. Ruginienė. Tačiau gavusi dėstytojų sąrašą Švietimo ministerija atšaukė leidimą.⁸⁴

1935 m. vasarą į Lietuvą grįžo O. Narušytė. Ji nebandė dar kartą organizuoti socialinės mokyklos, bet nusprendė pradėti nuo kursų vaikų darželių auklėtojoms, nes jų labai trūko. Kursai pradėjo veikti 1935 m. spalio 15 d., o jau po kelių mėnesių, 1936 m. pradžioje, savo kursus vaikų darželių auklėtojoms surengė ir Lietuvos vaiko draugija.⁸⁵ Prie jų tik netiesiogiai galėjo prisidėti dvi aktyvios socialinės mokyklos propaguotojos O. Beleckienė ir dr. V. Karvelienė – mat jos ką tik buvo susilaukusios dukterų: 1935 m. gegužę O. Beleckienei gimė Marija, o birželį V. Karvelienei – Ugnė. Negalėdama tiesiogiai prisidėti prie kursų, V. Karvelienė tiek laiškais, tiek pokalbiais vis pirminė kursantėms, kaip svarbu susipažinti su tos srities darbu Vakarų šalyse.⁸⁶

1939 m. katalikės dar kartą pabandė įkurti platesnio profilio socialinius kursus. Šį kartą nebuvo daroma kliūčių ir mokykla pradėjo veikti spalio mėnesį. Klausytojos turėjo būti baigusios 4 gimnazijos klases. Planuota, kad antraisiais metais kursantės pradės specializuotis: arba vaikų ir jaunimo globoje, arba suaugusiųjų globoje. „Pirmoji specialybė apimtų vaikų lopšelius, prieglaudas, darželius, židinius, klubus, skaityklas, vaikų ir jaunimo organizacijas, mažamečių nusikaltėlių auklėjimą.“ Kitos studentės rengtųsi suaugusiųjų švietimui: organizuoti kursus, kurti bibliotekas, globoti šeimas, paliegėlius ir senus žmones, dirbti prieglaudose, sanatorijose <...> instrukuoti suaugusiųjų organizacijas. Be to, visos klausytojos privalėjo išmanyti raštvedybą ir buhalteriją.⁸⁷ Įkūrus mokyklą pagaliau tarsi įteisinta ir naujoji profesija, kuriai reikėjo pavadinimo. O. Narušytė pastebėjo: „Dirbančios socialinėje srityje profesionalės įvairiai vadinamos. Lietuvoje numatoma jas vadinti socialinėmis talkininkėmis.“⁸⁸

⁸³ St. Paliulytė-Ladygienė, Moksliniai katalikės moters uždaviniai, *Naujoji vaidilutė*, 1934, Nr. 8–9, p. 309.

⁸⁴ O. Beleckienė, *Neužmirštami metai*, p. 84, 85.

⁸⁵ Lietuvos vaiko visuotinis suvažiavimas, *Motina ir vaikas*, 1937, Nr. 5, p. 24.

⁸⁶ O. Narušytė-Januševičienė, Lietuvių katalikių moterų organizacijų sąjungos darbo užmojai 1930–1940, *Tiesos ir meilės keliu*, p. 62.

⁸⁷ N. [Narušytė], *Lietuvos mokykla*, 1939, Nr. 11, p. 721.

⁸⁸ Ten pat.

Ką tik veiklą pradėjusiems kursams lapkričio mėnesį Švietimo ministerija pasiūlė perimti panašią mokyklą Vilniuje. Nuvykusi į Vilnių O. Narušytė pamatė, kad ten viskas puikiai įrengta, todėl nusprendė kraustyti. Taigi socialinės mokyklos Kaune istorija tebuvo labai trumpas, bet reikšmingas epizodas, mat liudijo Kauno visuomenės brandą, supratęs būtinybę kelti socialinių darbuotojų profesionalumo lygį.

Išvados

Pirmojoje Lietuvos Respublikoje buvo kuriama teisinė socialinės apsaugos bazė, būtina gerovės valstybės egzistavimui. Tai vyko labai lėtai – dauguma žmonių negalėjo tuo pasinaudoti. O valstybės ir savivaldybės vykdoma socialinė globa rūpinosi tik visiškais bejėgiais: kūdikiais ir vaikais bei seneliais. Socialinės pagalbos tinklą sumegzti teko pačioms visuomeninėms organizacijoms.

Nuo to meto visuomenės atsiskyrusi katalikiškoji dalis ieškojo socialinių problemų sprendimų vadovaudamasi katalikų socialine doktrina. Abi visuomenės grupės tartum lenktyniavo: kas daugiau išplatins spaudos, kas daugiau surinks labdaros, kas geriau pasirūpins vargstančiais. Kartais katalikės pirmavo, bet paprastai kiti įvardydavo problemas, o tada jos bandydavo ieškoti sau ir konservatyviajai šalies daliai priimtinių sprendimų. Socialinė veikla katalikėms buvo svarbus jų vertės ir reikšmingumo tautai įrodymas.

Susibūrusios į Lietuvių katalikių moterų draugiją visuomenininkės labiausiai rūpinosi kitomis moterimis ir ėmėsi prevencinės socialinės veiklos: steigė namus merginoms, kad jos nepatektų į prostituciją, kūrė namus motinoms, kad jos nemestų vaikų gatvėje, rūpinosi padėti motinoms pačioms išauginti sveikus vaikus. Šie katalikių, kaip ir kitų moterų, dirbančių visuomeninėse organizacijose, darbai buvo svarbūs: iniciatyvos užpildė daugybę spragų itin retame vyriausybės ir savivaldybės socialinės globos tinkle. Katalikės suprato ne tik sisteminės globos svarbą, bet ir sisteminio pasirengimo būtinybę, dėl to visą XX a. 4 dešimtmetį stengėsi rengti socialinius kursus.

Indrė KARČIAUSKAITĖ

CATHOLIC WOMEN'S ENGAGEMENT IN SOCIAL CARE IN KAUNAS IN 1930

Summary

In the First Republic of Lithuania, social care services were developing very quickly; in addition, the need for professional social care and for preparation for social care evolved. The aim of this article is to show the initiatives of one society group, i.e. Catholic women in improving the lives of needy women in Kaunas. Using chronicles of statistics, the article discusses the financial situation of workers' families and single women living in Kaunas when the wages earned did not ensure a living wage, and the social security system was being created and comprised only a small part of the society. Furthermore, the activities of Catholic women which facilitated the lives of needy mothers are discussed on the basis of press of that period and archive sources: the establishment of centres of health advice, kindergartens, mother and child homes, and working homes for girls. A special contribution of Ona Beleckienė, dr. Ona Narušytė, Aleksandra Ragaišienė, dr. Veronika Karvelienė, and P. Peseckienė in developing social services for women is emphasized. For these activists, social care was an important proof of their value and importance for their nation.

Keywords: Kaunas, Social Care, Catholic Women.